

Europsko željezno doba (232-252) poglavlje je koje na jasan i dobro strukturiran način predstavlja to izrazito važno razdoblje ljudskog razvitka. Osvrćući se na osnovne pojmove željeznog doba, autor nas sve više vodi k razumijevanju tog pojma. Uz to govori o Skitima, keltskim migracijama, Germanima i Sarmatima. U poglavlju *Afričko željezno doba* (254-259) govori se o migracijama bantuskih naroda.

Treća velika cjelina nosi naziv *Stari i antički vijek* (259-404), a započinje naslovom *Opće pretpostavke* (259-304). Autor donosi problematiku migracija civilizacija starog i antičkoga svijeta te pokušava donijeti definiciju civilizacije i raščlaniti njezine čimbenike. Raspravlja pojam barbarstva iz aspekata različitih naroda, a ropstvo u antici stavlja kao jedan od najčešćih oblika migracije. U poglavlju *Raseljavanja i preseljenja stanovništva* (304-324) objašnjava pojam deportacije kao popratne pojave ratova i daje joj veliku ulogu. Pod nazivom *Antička kolonizacija* (324-383) obrađuju se teme feničke i kartaške kolonizacije, minojske i mikenke kolonizacije, helenistička kretanja i rimska kolonizacija. Slijede poglavlja *Značaj pojedince u starovjekovnoj migraciji* (383-404), *O nastanku rada* (404-408) te *Migracije u drevnosti - zaključna razmatranja* (408-416).

Na kraju, može se reći da je knjiga Emila Heršaka antropološko-sociološkoga karaktera te daje širu sliku razvoja čovječanstva. Jer, iako je težište na zapadnom kuturno-povijesnom području, ipak je postignuta stanovita ravnoteža u pristupu i analizi manje poznatih podataka i građe iz drugih dijelova svijeta. Uvelike dugujemo pohvalu tendenciji autora da prikaže što širi prostorno-kulturni krug, jer time pokazuje primjer pristupa koji nam omogućuje stjecanje puno zaokruženijeg znanja.

Vanja Skeledžija

Henri Pirenne, *Karlo Veliki i Muhamed*, Izvori, Zagreb 2006., 240 str.

U izdanju nakladničke kuće *Izvori* objavljen je prijevod dobro poznatog i već klasičnog djela *Karlo Veliki i Muhamed* glasovitoga belgijskog povjesničara Henrija Pirennea koji je živio na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Taj veliki povjesničar potresao je historičarski svijet upravo tim djelom, koje je prvi put tiskao davne 1937. godine. Pomičući početak srednjega vijeka čak na VII. stoljeće, Pirenne je poljuljao mnoga uvriježena mišljenja te su u mnogih povjesničara njegove teze ostale neprihvaćene i kontroverzne.

Knjiga ima ukupno 240 stranica, a donosi tri karte koje redom prikazuju arapski teritorij tijekom ekspanzije, carstvo Karla Velikog te komadanje carstva Karla Velikog. Predgovor knjizi (5-9) napisao je autorov sin koji djelo naziva krunom rada svoga oca u posljednjih 20 godina njegova života. Nakon kratkog predgovora slijedi napomena (9-13) Pirenneova učenika F. Vercauterna. Pirenne je knjigu podijelio u dva dijela: *Zapadna Europa prije Islama* (13-123) i *Islam i Karolinzi* (123-236). Svaka od tih dviju cjelina sastoji se od još tri cjeline. U prvom dijelu su sljedeće cjeline: 1. *Nastavljanje mediteranske civilizacije na zapadu nakon germanskih provala* (13-61), 2. *Gospodarska i društvena situacija nakon provala i mediteransko brodarstvo* (61-97) i 3. *Intelektualni život nakon provala* (97-123). U drugom dijelu tri cjeline su pod naslovima: 1. *Ekspanzija Islama na Sredozemlju* (123-155), 2. *Karolinški državni udar i papin zaokret* (155-187) i 3. *Počeci srednjega vijeka* (197-236). Na 236. str. nalazi se vrlo interesantan zaključak.

Unutar prve cjeline u poglavlju «*Romania*» prije *Germana*» (13-16) autor govori o značajkama Mediterana te zemljama i narodima koje povezuje. Pod naslovom *Provale* (16-26) govori se o položaju Carstva te političkoj situaciji i narodima koji nadiru opasujući ga sa svih strana. Za barbare autor tvrdi da nisu imali namjeru uništiti i izbrisati Carstvo, već su mu se divili i željeli postati njegovim dijelom. *Germani* i «*Romania*» (26-36) naslov je koji sadržava pregled političke situacije i novih pozicija barbarskih naroda na promijenjenoj karti Europe. Autor prikazuje običaje i karakter pojedinih plemena te njihove specifičnosti i odnos prema Carstvu. *Germanske države na zapadu* (36-50) govore o političkom i titularnom ustroju pojedinih plemena, no u tom kontekstu i o ustroju Carstva. Pod naslovom *Justinijan* (50-61) autor naglašava veliku političku i utjecajnu moć *basileusa* te govori o Justinijanovim osvajanjima.

Druga cjelina (61-97) unutar prvog dijela započinje naslovom *Ljudi i zemlje* (61-65), a nastavlja se naslovima *Brodarstvo na istoku* (65-79), *Unutrašnja trgovina* (79-88) te *Novac i optjecaj novca* (88-97). Autor se osvrće na socijalnu situaciju u novostvorenim uvjetima te organizaciju posjeda i na širenje kršćanstva među pridošlim narodima. Posebnu pažnju posvećuje trgovini i djelatnostima koje su specifične za pojedine narode. Govori se o tržištu robova i unutarnjoj trgovini općenito. Na kraju cjeline autor govori o vrstama novca, njegovoj vrijednosti i kovačnicama.

Na kraju prvog dijela knjige Henri Pirenne govori o *Intelektualnom životu nakon provala* (97-123) koji sadržava naslove *Antička tradicija* (97-102), *Crkva* (102-106), *Umjetnost* (106-112), *Laički karakter društva* (112-115) te *Zaključak* (115-123). U tom dijelu Pirenne donosi svoje poznate zaključke kako barbari nisu unijeli ništa posve novoga. U osvojenim dijelovima održali su se jezik, vjera, novac, pismo, utezi, mjere, prehrana, društvene klase, umjetnost, pravo, uprava, porezi i gospodarska organizacija. Za Britaniju autor tvrdi da je doživjela promjene kroz potpuni nestanak cara i Carstva, a za anglosaksonske osvajače smatra da nikad nisu potpali pod rimski utjecaj. Novi svijet nije izgubio mediteransko značenje antičkog svijeta, pa autor ne smatra da je već tada prekinut kontinuitet antike.

U drugom dijelu knjige prva cjelina je *Širenje Islama na Sredozemlju* (123-146) i podnaslovi *Provala Islama* (123-137), *Zatovaranje zapadnog Sredozemlja* (137-146), *Venecija i Bizant* (146-155). Autor se osvrće na brzu ekspanziju Arapa te na vjerski karakter njihova osvajanja. Smatra da se Arapi nisu stopili s narodima carstva, poput *Germana*, upravo zbog njihova vjerskog identiteta. Oni su ti koji žele širiti svoju vjeru te asimilirati druge narode. Pirenne smatra da dolazi do sučeljavanja dvaju civilizacija te drži da je tek sada nastupilo novo razdoblje s promjenom «lica i duše», kako on kaže, novoosvojenih teritorija. Autor tvrdi da je tek Islam prekinuo mediteransko jedinstvo, što navala barbara nije uspjela. Vrlo bitan sadržaj tih poglavlja upravo je autorovo naglašavanje i nabranjanje svih sirovina i proizvoda koji su nestali i promijenili način života europskog stanovništva. Zbog islamske ekspanzije prestaje uvoz s istoka i mijenja se trgovačka, ekonomska i kulturna slika. No, smatra da je istok, podrazumijevajući pod time Bizant i Veneciju, ipak zadržao svoje antičke temelje te da je napredak islamskih zemalja išao u trgovačku korist talijanskih državnica. Ključna je ipak bila sposobnost Bizanta da sačuva svoju prevlast na moru i iskoristi trgovačke sposobnosti.

Druga cjelina nosi naslov *Karolinški državni udar i papin zaokret* (155-197). Manji naslovi unutar nje su *Merovinška dekadencija* (155-168), *Karolinški majordomi* (168-175), *Italija, papa i*

Bizant. Papin zaokret (175-187) i Novo carstvo (187-197). Autor govori o dinastičkim i političkim previranjima u Franačkoj državi te o njezinu sve jačem međunarodnom utjecaju i karakteru. Naglašava odnos Crkve i Karolinga i njihovu političku suradnju te novo stajalište prema Bizantskom Carstvu i novonastalim sukobima. Pirenne govori o carstvu Karla Velikog kao okviru srednjeg vijeka i suprotstavlja ga Istočnom Carstvu.

Treća cjelina nalazi se pod naslovom *Počeci srednjeg vijeka (197-221)*, a sadržava podnaslove *Gospodarska i društvena organizacija (197-221)*, *Politička organizacija (221-229)*, *Intelektualna civilizacija (229-236)* i *Zaključak (236-237)*. Pirenne u tom dijelu knjige donosi svoje zaključno mišljenje u vezi sa srednjim vijekom, a to je da sa VII. stoljećem Carstvo ulazi u razdoblje nazadovanja te da nakon VIII. st. nastupa potpuni prekid s nekadašnjim gospodarstvom. Zapad naziva *antitrگوvačkom* civilizacijom i smatra da Sredozemlje gubi svoju trgovačku ulogu, a prema sjeveru kreće novi smjer trgovine. Također, Karlov novčani sustav označuje potpuni raskid s mediteranskim gospodarstvom te odgovor gospodarskom nazadovanju koje je nastupilo. Klasa velikih trgovaca nestaje, a poslovne veze s Islamom ne postoje. Tu dolazi do najvećih promjena u privredi, trgovini i životnim navikama i standardu stanovništva. Židove smatra profesionalnim trgovcima karolinškog doba.

Općeprihvaćenom shvaćanju koje podrazumijeva početak srednjeg vijeka u V. st. suprotstavio se Henri Pirenne ovom svojom knjigom. Hrabro je i argumentirano pomakao granicu srednjega vijeka sve do VII. stoljeća, dajući prioritet privrednoj i ekonomskoj slici Carstva, za razliku od uvriježenoga političkog prvenstva. Iako u mnogih povjesničara ta teorija nije prihvaćena, smatram da je ovo veliko djelo nezaobilazno u literaturi svakog povjesničara, a posebice medievista. Autor daje živopisnu, ali i znanstveno potkrijepljenu sliku razvoja Zapada, obuhvaćajući sve čimbenike, političke i privredne, koji su mijenjali lice današnjega europskog prostora.

Vanja Skeledžija

Zdenka Janeković Römer, *Maruša ili suđenje ljubavi*, Algoritam, Zagreb 2007., 328 str.

U povijesnoj se građi, u arhivskim zapisima, nalazi mnoštvo činjenica, vrlo često i suhoparnih. Međutim, ponekad se među tim podacima uspije iskopati i vrlo životna priča. Upravo se to dogodilo dr. Zdenki Janeković Römer koja je u Državnom arhivu u Dubrovniku naletjela na 103 lista bračne parnice iz 1480. godine, parnice jedne mlade udovice koja je, izgleda, imala dva muža.

Knjiga nosi podnaslov *Bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika*. Međutim, ona je zapravo mala povijest ljudi srednjovjekovnog Dubrovnika. U njoj će se naći podaci o običajima i zakonitostima sklapanja braka u srednjem vijeku, o poteškoćama na koje su bračni drugovi u slučaju neslaganja nailazili pred sudovima, o sudbonosnim mirazima i sl. Upoznat ćemo i standard života bogatih trgovaca, uski krug bratovštine Antunina koji su u svemu voljeli oponašati plemstvo koje ih nije pripuštalo k sebi. Čak ćemo dobiti i ideju o tome kako su živjele i razmišljale neudane žene i/li udovice, čuti njihov glas kako dopire iz kuće u koju su najčešće bile zatvorene, između četiri zida pod budnom pažnjom oca ili drugog skrbnika.

